

počiatky zrodu mesta, priam legendárneho, ale i dramatického procesu osídľovania pôvodne ľudoprázdnej oblasti (lacuna), „krajiny nikoho“, kde dochádza k akejsi „konfrontácii Západu s Východom“ – (perspektívou sa stáva obchodná činnosť, ale nie pozemkové vlastníctvo antického Ríma). V rámci legendy autor spomína príbeh o svätom Marekovi, ktorý pôsobil v Aquileji. Pri plavbe do Ríma v blízkosti benátskej lagúny jeho loď uviazla na plytčine a anjel mu vo sne oznámil, že v týchto končinách bude po smrti odpočívať jeho telo. Marek sa tak stal benátskym svätcom, čo potvrdzovalo aj dobrodružné prenesenie jeho pozostatkov z Alexandrie do Benátok. Najmä po útoku Hunov v 5. a vpáde Longobardov v 6. storočí sa začali utečenci sústreďovať na ostrovoch lagúny. Podľa Cassiodora lovili vtáky i ryby a na konzervovanie mäsa používali soľ, získanú z pobrežných močarísk. Významným medzníkom histórie špecifického štátneho útvaru spojených ostrovov sa stal rok 697, keď došlo fakticky k jeho osamostatneniu pod právomocou vojvodu, (dux), predstaviteľa byzantského cisára. Vo vzťahu k Franskej ríši pozíciu Benátok posilnila neúspešná výprava Pipina, syna Karola Veľkého v roku 810, ktorá vyvolala vojenský zásah Byzantskej ríše. V rámci mierovej zmluvy medzi mocnosťami Karol Veľký uznal „lénnu zvrchovanosť Byzancie nad Benátskom“ a zaručil „neutrálny status benátskeho loďstva“. Podľa autora však výsledkom zmluvy bol „definitívny rozchod“ Benátskeho vojvodstva (dogado) s Byzantskou ríšou a vojvodovia v budúcnosti odmietali skladať prísahu cisárom Rímsko-nemeckej ríše. Takýto vývoj potvrdzovali aj úspechy Longobardov voči Byzancii na Apeninskom polostrove. Reálne vzťahy s vládcami Nemeckého kráľovstva a neskôr Rímsko-nemeckej ríše sa však formovali v rámci konkrétnych politických krokov, ale i dohôd tiež v oblasti hospodárskej. Postavenie Benátok v jadranskej oblasti vylepšovali krvavé, ale v dôsledku úspešné strety loďstva so slovanskými pirátmi. (Autor spomína výpravu dóžu Pietra I. Candiana proti pirátom na Neretve v roku 887, ktorí sa okrem iných svojich aktivít venovali tiež únosom benátskych žien. Loďstvo ovládlo pobrežie pri Makarskej, ale v boji padol i dóža.) Súčasťou formovania benátskeho štátu boli aj politické zápasy vo vnútri mesta spojené so vznikom inštitúcií. Podľa autora uvedený proces je možné vnímať ako odklon od feudálneho usporiadania a sústreďovania obyvateľstva do priestoru zabezpečeného hradbami či hradom (incastellamento) „pod zvrchovanou mocou veľkých laických i cirkevných urodzených rodov“. Nezávislé postavenie Benátok sa kryštalizovalo aj v rámci vzťahov medzi patriarchátmi (arcibiskupstvami) v Grado a v Aquileji. Grado predstavovalo benátske záujmy v cirkevnej i politickej oblasti v zápasoch s cisárskou mocou, ktorú v podstate zastupovali patriarchovia z Aquileje. (Autor v uvedenej súvislosti spomína Henricha IV. (1056 – 1105) a Fridricha I. Barbarossu (1152 – 1190) ako podporovateľov patriarchov z Aquileje. Benátske víťazstvo nad patriarchom z Aquileje sa prenieslo aj do karnevalovej podoby, keď súčasťou zábavy davu bolo zabíjanie zvierat symbolizujúcich arcibiskupa a jeho lénnikov (1 vôl a 12 bravov), hnaných k dóžovmu palácu. Po roku 1420 bola opakujúca sa krvavá udalosť nahradená iným divadlom v rámci ktorého herci oblečení do kostýmov bojovníkov útočili proti dreveným hradom. Je len otázne, či zmena formy zábavy vyplynula z akéhosi civilizačného vzostupu renesančnej doby alebo by sme mali uvažovať

o iných dôvodoch. Ako určité memento benátskych dejín je možné vnímať predstavu, že na sklonku samostatnej existencie štátu v 18. storočí sa mesto stalo len priestorom karnevalov, zábav, v ktorých už nikto nehľadal skryté významy reálnych politických aktov.) Z hľadiska budovania obchodných pozícií Benátok na Apeninskom polostrove mali však podľa autora prvoradý význam politické zmluvy podpísané s cisármi Západu najmä v 9. – 13. storočí. Viedlo to k rozvoju riečnej, ale i pozemnej dopravy. (Od roku 1225 mali možnosť pôsobiť v Benátkach nemeckí kupci v objektoch (ubytovacie priestory, sklady, colnica, zmenáreň atď.), ktoré im poskytlo mesto. (V 16. storočí potom písal renesančný literát Pietro Aretino, pôsobiaci v Benátkach, o nemecky hovoriacich pasažieroch gondol, padajúcich pod vplyvom alkoholu do kalných vôd kanálov ako o pomerne bežnom jave.) V priebehu križiackych výprav v spleti protichodných záujmov posilnili Benátčania po dobytí Konštantínopolu v roku 1204 významne svoje obchodné i mocenské pozície. Autor podrobne popísal ovládnutie Kréty a charakterizoval ostrov ako „vlajkovú loď benátskeho koloniálneho panstva vo východnej oblasti Stredomoria“. Kolonizácia ostrova napriek gréckemu odporu pokračovala pomerne rýchlo. V rokoch 1211 až 1252 odišlo z Benátok na Krétu 3500 osadníkov, vrátane predstaviteľov významných benátskych rodov. V období medzi rokmi 1207 až 1364 vypuklo na ostrove 14 povstaní a benátska vláda tvrdo trestala odpor. Na druhej strane ale sľubovala ochotným spolupracovať výhody, ktoré užívali počas byzantskej vlády. Benátska expanzia najmä po roku 1204 smerovala aj do oblasti Čierneho mora, kde sa štát okrídleného leva stretol s odhodlaným súperom, Janovom. Spomínané dva štáty sa niekoľkokrát v priebehu svojich dejín stretli vo vojnových, ale i diplomatických stretoch. Ich zápolenie vyústilo vo vojne o Chioggiu (1379 – 1381), ktorá podľa autora skončila kompromisom, teda rozdelením oblastí vplyvu. Napriek spomínanému kompromisu výhodnejšie pozície pre ďalšiu expanziu (do budúcnosti) si vybojovali Benátčania. V ďalšej časti autor sledoval priestor imperiálneho nástupu Benátok z pozícií aktérov nielen vojenských akcií, ale najmä obchodných operácií. Ovládnutie byzantského územia po roku 1204 spustilo podľa neho akúsi zlatú horúčku podnikateľsko-objaviteľských aktivít. Uvádza príklady jednotlivcov aj rodov, zapojených do dobývania, spravovania, ale i obchodného využívania nových území. (V tejto súvislosti nezabúda ani na Marca Pola (1254 – 1324), bez toho však, aby spomenul debaty okolo teórií a kvázi teórií, spochybňujúcich autentickú existenciu tejto postavy.) Boli to príbehy úspechov, neúspechov, kariér i debaklov. Všetky však prebiehali v hraniciach špecificky vnímaného času obchodníkov, v konkrétnom priestore a boli výsledkom realizácie snov i kalkulácie konkrétnych jednotlivcov. K základným podmienkam úspechu patrili tiež informácie. V tejto súvislosti autor uvádza výrok sultána Sulejmana I., podľa ktorého „Benátčania vedia aj to, čo robia ryby na dne mora“. Benátske impérium nemohlo existovať ani bez hospodárskeho zázemia a preto bolo nútené promptne reagovať na každú, aj dočasnú stratu územia (Dalmácie v roku 1358, oblastí Čierneho mora po podpísaní mieru s Janovom v Miláne v roku 1355 atď.). Štát musel zaisťovať potraviny a dbať o bezpečnosť trhov. Na príkladoch získavania soli, dreva, železa a vlny autor rozoberá metódy benátskej obchodnej politiky a charakterizuje počínanie štátu

ako súčasť ekonomiky lúpeže. Okrem zámorskej expanzie začal štát okrídleného leva najmä od 14. storočia prejavovať záujem aj o niektoré oblasti severu Apeninského polostrova. Postupne až do 16. storočia tak vzniklo pevninské panstvo Benátok (Stato da Terraferma) ako „paralela k zámorským dŕžavám“. V ďalšej časti autor skúmal nástroje mocenského pôsobenia štátu. Medzi rokmi 1194 a 1202 došlo k nahradeniu cisárskeho denáru benátskym grošom (grosso). Išlo o striebornú mincu, ktorá bola v obehu aj pod názvom strieborný dukát. Najvýznamnejším počinom benátskeho štátu v danej sfére bolo zavedenie zlatého dukátu (zecchino) (1284). Autor pripomína, že dukát ako najvyhľadávanejšie platidlo pri realizácii obchodných transakcií, bol v obehu v nezmenenej podobe päť storočí. Podmienkou možnosti permanentnej razby mincí bola existencia nálezísk potrebného kovu, podľa autora najmä v Tirolsku, Bosne, Srbsku, v Čechách. Bohatstvo balkánskych baní vyzdvihovali aj doboví kronikári a cestovatelia. (Autor spomína burgundského cestovateľa Bertrandona de la Broquiére, ktorý v roku 1432 odhalil produkciu baní v Novo Brdo, (zlato, striebro), na 200 000 dukátov ročne.) Z hľadiska budovania a udržiavania námornej moci benátskeho štátu nezastupiteľné miesto patrilo lodenici a prístavu. (Autor pripomína, že na označenie lodenice sa v Benátkach používal pojem arzenál.) Ten z poverenia štátu riadili správcovia, volení z členov Veľkej rady. Uvádza tiež údaj, ukazujúci hranice možností Benátok: napriek dotácii 100 000 dukátov poskytnutej v roku 1470 arzenálu, stačilo to na vystrojenie len 73 galér. Turci oproti tomu dokázali v tom istom čase do boja poslať 300 – 400 vojnových lodí. Podľa autora nosným typom benátskeho obchodného loďstva boli nákladné galéry. Tie boli zaradované do konvojov, ktoré sa pravidelne plavili na vopred stanovených trasách. (Okrem galér, poháňaných veslami, používali Benátčania aj plachetnice). V roku 1321 benátsky senát vydal nariadenie o novom spôsobe prepravy tovaru. Podľa tejto inovácie sa lode mali plaviť v radových formáciách po vytýčených trasách. Išlo tu podľa autora o záujem štátu, pretože takýmto spôsobom bolo možné zaistiť „dodávky prvoraddej dôležitosti – obilie, soľ, víno“. Okrem galér, ktoré viezli spomínané „strategické suroviny“, mohli byť v konvojoch zaradené aj neozbrojené lode súkromníkov, podnikajúcich na vlastnú päsť. Konvoj im mohol zaistiť bezpečnú plavbu. Existoval aj druhý spôsob prepravy tovaru, keď išlo o jednoznačne súkromný podnik. Majitelia plavidiel sa spojili a spoločne financovali obchodnú výpravu. Podľa autora dochádzalo aj k spojeniu dvoch spôsobov prepravy tovaru a to v systéme nazývanom incanto: štát, vlastník plavidiel ich prenajímal podnikateľom. Podľa jeho názoru benátsky štát bol „len stelesnením patricijských zhromaždení, ktoré dospeli k určitým politickým, hospodárskym a sociálnym rozhodnutiam“. Postupne však v priebehu 15. storočia začal spomínaný systém upadať. Mnoho rodín podnikateľov sa už prestalo venovať námornému obchodu, realizovanému za pomoci galér. Plavby sa už nefinancovali spoločne. Uvedený podnik sa dostával do rúk (ako uvádza autor, veľkokapitalistov), ktorí sa nátlakom na správne orgány, vedenie štátu, snažili o presadenie vlastných záujmov. Podľa autora vnútorná kríza systému, nárast obchodu s Východnou a Západnou Indiou (Amerikou), ako i osmanská expanzia v Stredomorí – to boli príčiny postupného úpadku Benátok ako vedúcej mocnosti doby. Záujmy Benátskej republiky zastupoval

v cudzom meste benátsky konzulát. Konzul bol vždy šľachtic, zastupujúci nielen záujmy vlády, ale tiež obchodných kruhov. Volili ho členovia Veľkej rady, čo potvrdzoval dôzda, odovzdaním poverenia. Na základe zákona z roku 1271 bol stanovený jeho dvojročný mandát. Postavenie konzula v tej ktorej krajine, či meste súviselo vo veľkej miere aj s momentálnou mocenskou i politickou situáciou. (Autor spomína prípad konzula Girolama Minotta, ktorého dal sultán Mohamed II. v roku 1453 po dobytí Konštantínopolu spolu so synom a šiestimi spoločníkmi popraviť, nakoľko sa zúčastnil obrany mesta.) V štvrtej časti práce sa autor venoval obyvateľstvu Benátok. Štát potreboval pracovné sily a už od roku 1258 platil naturalizačný výnos, na základe ktorého bolo možné získať občianstvo po desiatich rokoch života v meste. Neskôr došlo k vytvoreniu nových pravidiel. Súčasťou každodennej reality štátu okridleného leva v stredoveku boli tiež otroci. V záverečnej časti práce autor skúmal procesy premien mentality obyvateľstva Benátok ako multikultúrnej spoločnosti univerza stredovekej západnej Európy.

Recenzovaná kniha prináša výsledky najnovších výskumov fenoménu Benátok v stredoveku a preto si zasluhuje rovnako pozornosť odborníkov ako i záujemcov z radov laickej verejnosti.

Ludovít Marci, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

KAČÍREK, Ľuboš. Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875. Budapešť: Kor/ridor Könyvek – Kor/ridor Knihy, 2016, 404 s. ISBN 978-615-5330-06-3.

Budapešť, jedno z najväčších miest Habsburskej monarchie, ktoré vzniklo v roku 1873 spojením troch jeho častí, konkrétne Budína, Starého Budína a Pešti zohralo dôležitú úlohu aj v našej histórii, konkrétne pri etablovaní moderného slovenského národa. Postupom času hlavné mesto uhorskej časti krajiny po Rakúsko-Maďarskom vyrovnaní, Zalitavska, medzi svojimi obyvateľmi privítalo množstvo Slovákov z rozličných kútov našej zeme, a to sa stalo tak trochu aj „naším“. Ľuboš Kačírek, autor monografie sa na vyše 300 stranách textu a takmer 400 stranách celého diela pustil do nie príliš spracovanej témy života Slovákov v meste, ktoré nazývali Pešťbudín, v priebehu jedného štvrtstoročia, konkrétne v rokoch 1850 – 1875. Ako aj on sám spomína, väčšia pozornosť ich pôsobeniu sa začala rozvíjať až od polovice 90. rokov 20. storočia. Dovedy sa historici a etnológovia skôr zaoberali významnejšími osobnosťami, ktoré v Budapešti žili a pracovali, či už to bol najmä Ján Kollár alebo Ján Palárik. Postupne sa však začali objavovať aj komplexnejšie práce akými boli napríklad zborník Kultúrne dedičstvo budapeštianskych Slovákov (1998), či publikácia Anny Kováčovej Život a kultúra Slovákov v Budapešti v období dualizmu (2006). Nakoniec aj sám autor má v tejto oblasti bohaté vlastné skúsenosti, keď jeho bádanie zahrňovalo už v minulosti konfesionálnu otázku v danom období či spory medzi Starou a Novou školou, ktoré sa priamo dotýkali aj Budapešti.

Aj keď je dielo menšieho formátu A5, jeho moderný modrý vzhľad zaujme oko čitateľa hneď na počiatku. Členenie publikácie je prehľadné, s rozdelenými